

Wir wenden uns an Otto Normalverbraucher

- Svårigheter vid översättningen av en appell från tyska till svenska

Av Mattias Törner

Resumé

Syftet med denna uppsats är dels att översätta en tyska appelltext till svenska, dels att kommentera fyra översättningsproblem som var vanliga i texten, nämligen citat, metaforer, genitivattribut och tillfällighetsordbildningar. Vad översättningen beträffar var det inte möjligt att fullt ut översätta texten så att den skulle få samma effekt på målspråkläsare som på källspråkläsare. I fråga om citat valdes att översätta alla själv, så nära källtexten som möjligt. Metaforerna bibehölls, intakta, modifierade eller utbytta, i möjligaste mån. Genitivattributen översattes oftast med andra konstruktioner, främst prepositionsattribut och satser, medan tillfällighetsordbildningarna oftast bibehölls.

Magisteruppsats (20p) i tyska med inriktning på översättning
Stockholms universitet
Vårterminen 2004
Handledare: Barbro Landén

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Syfte	3
1.2 Material	4
2 Analys av källtexten	4
3 Teoretisk modell	7
4 Översättningsmetoder vid särskilt vanliga översättningsproblem	10
4.1 Översättning av citat	10
4.2 Översättning av metaforer	11
4.3 Översättning av genitivattribut	13
4.4 Översättning av tillfällighetsordbildningar	15
5 Källtext och målttext (saknas här)	15
6 Kommentarer	15
6.1 Citat	15
6.2 Metaforer	18
6.3 Genitivattribut	22
6.4 Tillfällighetsordbildningar	26
7 Sammanfattning och slutsats	28
8 Zusammenfassung (saknas här)	32
Bibliografi	32

1 Inledning

Jag har fått i uppdrag att översätta den tyska boken *Mehr Zuckerbrot, weniger Peitsche* (med Guillaume Paoli som utgivare) till svenska. I uppdraget ingår att översätta texterna så att de fungerar på en svensk publik, främst unga människor. Bokens undertitel är *Aufrufe, Manifeste und Faulheitspapiere der Glücklichen Arbeitslosen*, vilket ganska väl beskriver vad den handlar om. ”De Lyckliga arbetslösa” är en grupp arbetslösa i Berlin som hävdar att eftersom full sysselsättning är något som hör det förgångna till borde samhället, istället för att förfölja, belöna dem som är lyckliga med att inte behöva arbeta. Boken består av kortare texter, från ett par sidor upp till cirka tjugo, och är uppdelad i fem delar. Den första delen är inledningen, där Paoli beskriver gruppens tillkomst och hur omvärlden reagerat på den och dess aktiviteter. Sedan kommer ett avsnitt med appeller (*Aufrufe*), som behandlar aktuella frågor. Den tredje delen (*Praxis*) består av rapporter från aktiviteter som gruppen genomfört eller deltagit i. Den fjärde delen, Vardagshjältar (*Helden des Alltags*), utgörs av tre noveller om den nuvarande arbetsmarknadspolitiken och ett tal vid grundandet av de Lyckliga arbetslösas Weimarsektion. Den femte delen, *Jenseits von Geld und Börse* (’Bortom pengar och börs’), är mer ”allvarliga”, alltså teoretiska, uppsatser.

1.1 Syfte

Ett syfte med denna uppsats är att till svenska översätta en av appellerna (se 1.2 Material, nedan) i enlighet med de valda översättningsteorierna hos Reiß och Newmark (se 3 Teoretisk modell). Dessutom är syftet att kommentera fyra problem vid översättningen som var speciellt vanligt förekommande i denna text. Två av dessa är problem som förekommer vid all översättning, nämligen översättning av citat och översättning av metaforer, och två är specifika för

språkparet tyska-svenska, nämligen översättning av tyska genitivattribut och översättning av tyska tillfällighetsordbildningar.

1.2 Material

Källtexten som ingår i denna uppsats är, som nämnts ovan, en appell. Den heter *Auf der Suche nach unklaren Ressourcen* ('På jakt efter oklara resurser') och har – av andra – kallats de Lyckliga arbetslösas manifest. I den förklarar gruppen vad de står för.

2 Analys av källtexten

Hellspong och Ledin (1997) visar ingående hur texter kan analyseras ur olika perspektiv. Här har jag valt ut de delar av deras analysmetod som kan vara av intresse för översättningen av min källtext.

När det gäller källtextens situationskontext (Hellspong och Ledin 1997:50ff), alltså det sammanhang som texten är tillkommen i, är syftet med texten att tala om vad gruppen tycker och att motivera sitt ställningstagande. I första stycket av *Auf der Suche nach unklaren Ressourcen* står det:

Jedoch sind ein paar Erklärungen nötig, denn die Gerüchte, die den Glücklichen Arbeitslosen schon einen heimlichen Ruhm verschafft haben, sind nicht frei von Mißverständnissen. (Emellertid är ett par förklaringar nödvändiga, eftersom de rykten som redan förskaffat de Lyckliga arbetslösa en hemlig ryktbarhet inte är utan missförstånd.) (Paoli 2002:30)

Texten är tillkommen i Berlin i Tyskland runt millennieskiftet (1996). Den är dock inte så bunden till tid och rum, eftersom den behandlar mer allmänna ämnen och inte så mycket specifikt tyska förhållanden. Den förutsätter dock att

läsaren känner till den sociala nedrustning som för närvarande äger rum i Västeuropa och den höga arbetslöshet som många länder i regionen dras med.

När det gäller textens deltagare är sändaren gruppen (texten är inte undertecknad med namn) och mottagarna den stora allmänheten: "Wir wenden uns nicht an den Staat oder offizielle Stellen, sondern an Otto Normalverbraucher." ('Vi vänder oss inte till staten eller myndigheter utan till medelsvensson.')

 (Paoli 2002:41)

Att textens sändare vänder sig till allmänheten kan man även se i den textuella strukturen. Hellspong och Ledin (1997:78ff) sammanfattar vissa av de lexikogrammatiska dragen i tre dimensioner eller axlar, nominal – verbal, specifik – allmän och abstrakt – konkret. En analys av texten visar att den enligt Hellspong och Ledins sätt att se det är verbal, allmän och uppvisar både konkreta språkdrag, som personliga pronomen i första och andra person och att verb i passiv är få, och abstrakta språkdrag, som abstrakta substantiv och att det finns få tids- och rumsadverbial. Utmärkande för verbala texter är att de är resonerande och informationsglesa (Hellspong och Ledin 1997:78). Även axeln specifik – allmän har med informationstätheten att göra, där allmänna texter utmärks av frånvaro av till exempel specialiserade uttryck och räkneord (Hellspong och Ledin 1997:79).

Den textuella analysen visar på en relativt stor förekomst av en företeelse som är vanligare i tyska än i svenska, nämligen tillfällighetsordbildningar (Magnusson 2000:70). Exempel på tillfällighetsordbildningar är *Nicht-Tat*, *Euro-Siesta*, *Unesco-Humanist* och *High-Tech-Polizei*. Ibland används dessa ordbildningar nedvärderande eller ironiskt, exempelvis *Unesco-Humanist* ovan, och *Klassenkampftheoretiker*.

En annan företeelse som den textuella analysen visar är att genitivattributen är mycket vanliga i texten. Dessa motsvaras ofta av svenskt prepositionsattribut (Freund och Sundqvist 1995:298).

I texten finns inom den ideationella strukturen, alltså textens teman, propositioner och perspektiv, många exempel på vad Hellspong och Ledin (1997:140ff) kallar *jämförelseperspektiv*. Med detta menar de till exempel metaforer. Ett exempel på detta är ”der Sumpf der Psychologie” (’det psykologiska träsket’) (Paoli 2002:31). Det finns även exempel på att bildspråk används för att förlöjliga motståndare. Ett sådant är ett citat av en meningssmotståndare (Paoli 2002:33) som använder sig av absurt många ordspråk och metaforer.

När det gäller den interpersonella strukturen, textens samspel med läsaren, (Hellspong och Ledin 1997:158ff) uppvisar *Auf der Suche nach unklaren Ressourcen* talrika exempel på *inbäddning* (Hellspong och Ledin 1997:175ff). Med detta menas att andra röster än textens författare får komma till tals, exempelvis genom citat och referat. I källtexten finns ett mycket stort antal citat och referat. Ett annat starkt markerat interpersonellt drag i texten är ironi. Detta manifesteras bland annat genom direkta utrop i texten – ”Danke für die Einladung!” (Tack för inbjudan!) (Paoli 2002:42) – och som nämnts ovan genom neologismer i form av tillfällighetsordbildningar.

Ovan konstaterades att syftet med texten är att övertyga människor, den vänder sig till den stora allmänheten, textuellt är den verbal och allmän, och bildspråk och citat används flitigt. Allt detta stämmer väl överens med vad Reiß (1976) kallar *operativ text*. Med operativ text menar Reiß (1976:36) framför allt reklam, politisk propaganda och missionerande text.

Reiß (1976:65ff) skriver att operativa texter strävar efter folklighet och begriplighet, eftersom de vill nå så många som möjligt. Därför är satserna relativt korta och satsfogningen är okomplicerad och bildspråk och metaforer samt sociala figurer som exempelvis direkt tilltal är vanligt förekommande. Operativa texter strävar även efter trovärdighet, vilket yttrar sig i exempelvis åberopande av experter och ordspråk (Reiß 1976:70f). Det finns även ett spänningsförhållande mellan vad som sägs (*Redegegenstand*) och hur det sägs

(*Redeweise*), vilket bland annat kan yttra sig i vulgärt språk (Reiß 1976:63f). Operativ text karakteriseras också av stilblandningar och medvetna stilbrott (Reiß 1976:47). Operativ text är mottagarorienterad (Reiß 1976:14), och därför måste hänsyn tas till mottagarens mentalitet, tid och plats (Reiß 1976:59ff).

3 Teoretisk modell

Reiß (1976:12ff) urskiljer tre huvudsakliga textfunktioner eller –typer. Dessa är informativ, expressiv och operativ text. Informativ text är sakorienterad, det viktigaste är ämnet. Expressiv text är sändarorienterad, det viktigaste är författarens individuella språkliga prägning. Operativ text, slutligen, är förhållningsorienterad, det viktigaste är mottagarens reaktion. Som konstaterades ovan (2 Analys av källtexten) stämmer källtexten i denna uppsats väl överens med de kännetecken som Reiß ställer upp för operativ text.

Vid översättning av operativ text är det viktigaste att behålla ”den inre formen”, alltså textens operativa kännetecken, medan ”den yttre formen” ska anpassas till målspråkläsaren (Reiß 1976:22). Detta är vad Reiß (1976:23) kallar översättandets primärfunktion, alltså att källtext och måltext har samma funktion. Om primärfunktionen inte kan bibehållas, till exempel om en operativ text bryts ut ur sitt sammanhang kan man enligt Reiß (1976:87) fråga sig om det ens är någon mening att översätta texten. I ett sådant fall kan dock en operativ text istället översättas på grund av sitt informativa eller expressiva värde, vilket innebär att den översätts med samma metod som för en informativ eller expressiv text. Detta kallar Reiß (1976:23f) översättandets sekundärfunktion. Den felande appellverkan kan då förtydligas med förklaringar och anmärkningar (Reiß 1976:89), alltså som vid översättning av en informativ text. Vid översättning av informativ text kan pragmatiska avvikelser mellan språken avhjälpas med förklarande översättning, det vill säga att implicit information i

källtexten görs explicit i måltexten. Det viktiga är ju att överföra all information (Reiß 1976:100).

Översättare av operativ text måste ta reda på hur appellen realiseras i källspråket och om samma tillvägagångssätt är verksamt i målspråket eller om en annan översättningsoperation måste tillämpas (Reiß 1976:91f). Olika folk skiljer sig vad gäller historia, tradition, lagar och mentalitet och detta avspeglas även i språket, vilket Reiß kallas ”den pragmatiska dimensionen” (Reiß 1976:100). Detta faktum skapar problem vid översättningen av alla typer av texter, men framför allt av operativ text, eftersom översättaren inte får eller kan göra tillägg, lägga in förklaringar och så vidare samtidigt som alla barriärer för förståelse måste rivas eftersom textens appell ju ska vara omedelbar (Reiß 1976:101). Samtidigt får översättaren inte göra avkall på språkliga och pragmatiska element, som till exempel bildspråk, ordspråk, ordlekar, idiom, anspelningar, som ofta är bundna till det enskilda språket (Reiß 1976:102).

Reiß översättningsmetoder för informativa och operativa texter ligger nära vad Peter Newmark (1982 och 1988) kallar *communicative translation* (*kommunikativ översättning*). Denna översättningsmetod ”attempts to render the exact contextual meaning of the original in such a way that both content and language are readily acceptable and comprehensible to the readership” (Newmark 1988:47). Översättningen görs med den ”andre läsaren” i tanke, som inte förväntar sig svårigheter i läsningen (Newmark 1982:39).

Liksom Reiß urskiljer Newmark tre huvudsakliga språkfunktioner, nämligen expressiv, informativ och vokativ (vad Reiß kallar operativ) (Newmark 1988:39ff). Newmarks (1988:41f) indelning av de tre funktionerna är på det stora hela den samma som hos Reiß, förutom att han inkluderar fler texttyper bland de vokativa texterna, exempelvis anslag och instruktioner.

Den stora skillnaden mellan Newmark och Reiß är att Newmark endast urskiljer två översättningsmetoder, *semantic* respektive *communicative translation* (Newmark 1988:47), medan Reiß anger tre översättningsmetoder för

de tre texttyperna, alltså en för varje. Enligt Newmark används semantisk översättning för expressiva texter, kommunikativ översättning för informativa och vokativa texter (Newmark 1988:47).

Även om Newmark har samma översättningsmetod för både informativa och vokativa texter anger han vissa skillnader i metod vid översättning. I informativa texter behåller man och förklarar kulturellt bundna fenomen, medan man i vokativa texter ersätter dem med "cultural equivalents" (Newmark 1988:47). Dessutom översätts vokativa texter vanligen mer fritt än informativa (Newmark 1988:50). Slutligen har Newmark hårdare krav på "equivalent effect", det vill säga att uppnå samma effekt på läsarna av målspråkstexten som källspråkstexten har på sina läsare, när det gäller vokativa texter. Först skriver Newmark: "'equivalent effect' is the desirable *result*, rather than the *aim* of any translation" (Newmark 1988:48). Strax därefter skriver han: "in the communicative translation of vocative texts, equivalent effect is not only desirable, it is essential" (Newmark 1988:48).

I mitt uppdrag ingår som sagt att anpassa texten efter mottagarna, vilket rimmar väl med vad Reiß och Newmark skriver om sina respektive översättningsmetoder. Samtidigt är det förstas svårt att översätta på ett sådant sätt att texten får samma verkan på målspråkspubliken som på källspråkläsarna. Det ingår ju inte i mitt uppdrag att ändra texten i de fall där den hänvisar till tyska förhållanden. Ett exempel är hänvisningen till att arbetslöshetsstatistiken förfalskats (Paoli 2002:32).

Alltså kan översättandets primärfunktion enligt Reiß inte uppfyllas helt. Samtidigt finns det ju ett syfte med översättningen, eftersom jag fått i uppdrag att översätta texten. Därför kan här översättandets sekundärfunktion komma i fråga. I detta fall betyder det att ibland översätta texten enligt Reiß metod för informativa texter. Det innebär att jag i undantagsfall lägger till förklaringar där det inte är möjligt att anpassa texten helt. Detta sätt att göra tillägg i texten kallar

Magnusson (2000:98f) för *explicitation*, vilket innebär att i måltexten explicit uttrycka vad som är implicit i källtexten.

4 Översättningsmetoder vid särskilt vanliga översättningsproblem

I detta avsnitt behandlas de metoder som används vid översättningen av de problem som identifierades i 2 Analys av källtexten. Dessa är citat och metaforer, som är problematiska vid all översättning, och genitivattribut och tillfällighetsordbildningar, som är ett problemområde som är specifikt för språkparet tyska-svenska.

4.1 Översättning av citat

Som framhållits ovan innehåller källtexten ett stort antal citat. Anledningen till det är, som Reiß (1976:70f) skriver, att den som operativ text strävar efter trovärdighet genom att åberopa experter. Huvudsakligen finns det två problem vid översättning av alla dessa citat. Det första är att vissa av dem redan finns på svenska. Det andra är att många av citaten ursprungligen kommer från andra språk än tyska, företrädesvis franska och engelska.

I denna text väljer jag att själv översätta alla citat. Anledningen till det är att det i de flesta fall på grund av bristfälliga källhänvisningar är omöjligt att finna eventuella redan existerande översättningar. I bara tre fall kunde jag hitta översättningar, och en av dem var undermålig. Ytterligare en orsak är att det verkar som om det är författarna själva som har översatt de citat som kommer från andra språk till tyska. De nämner i alla fall ingen annan översättare. Att då

använda andras översättningar till svenska skulle kanske inte motsvara den stil som källtextens författare valt i sin översättning.

4.2 Översättning av metaforer

Peter Newmark avser med metafor alla bildliga uttryck, det vill säga överförd betydelse av konkreta ord, personifiering av abstraktion och användning av ord eller uttryck i annan betydelse än bokstavlig (Newmark 1988:104). Metaforer kan vara enkla (*single*), alltså bestå av ett ord, eller utvidgade (*extended*), det vill säga kollokationer, idiom, meningar, ordspråk, allegorier eller hela texter (Newmark 1988:104). I denna uppsats följs Newmarks definition av begreppet metafor.

Newmark urskiljer sex typer av metaforer, där gränserna dock ibland är flytande. Den första gruppen är *döda metaforer (dead metaphors)*, där språkbrukaren knappt är medveten om att det är en metafor. Dessa metaforer har ofta universella teman som tid och rum, kroppsdelar och mänskliga aktiviteter. De är för det mesta inte svåra att översätta, men kan inte alltid översättas med bibehållen bild. Ett exempel från Newmark är *am Fuß des Bergs* för *at the bottom of the hill* respektive *au fond de la colline*. (Newmark 1988:106f)

Den andra gruppen är *klichéer (cliché metaphors)*, vilka är metaforer som har överlevt sin användbarhet och ofta är oklara och emotiva. Ett exempel från Newmark är *a jewel in the crown*. Klichéer kan behållas i ”auktoritativ”, med vilket Newmark tycks mena text skriven av en viktig personlighet eller text som på annat sätt har stort inflytande i källspråskulturen, vokativ text, men bör ersättas i informativ text och, med källspråsförfattarens tillstånd, i exempelvis propaganda, där översättaren ju eftersträvar optimal reaktion från läsarna. Antingen ersätts klichéerna då med klarspråk eller med en annan metafor. (Newmark 1988:107f)

Standardmetaforer (stock metaphors) är metaforer som är etablerade och de är i informell kontext en effektiv metod för att täcka en fysisk och/eller mental

situation både referentiellt och pragmatiskt. De har en viss emotionell värme och är inte dödade av överanvändning. Ett av Newmarks exempel är *wooden face* respektive *hölzernes Gesicht*. De är ofta svåra att översätta, eftersom skenbara ekvivalenter kan vara exempelvis föråldrade eller använda av en annan social klass eller åldersgrupp. Översättaren bör inte använda standardmetaforer som inte känns naturliga för honom eller henne själv. De översättningsmetoder som Newmark anger för denna grupp av metaforer är i lämplighetsordning: 1. att reproducera samma bild, alltså att direktöversätta metaforen, 2. att ersätta bilden med en bild som är vanligare i målspråket, vilket är vanligt framför allt i ordspråk, 3. att uttrycka metaforen i klarspråk, 4. att behålla metaforen och lägga till en förklaring, och 5. att utelämna överflödiga metaforer i ”anonyma” texter. (Newmark 1988:106ff)

Den fjärde gruppen är *anpassade standardmetaforer (adapted stock metaphors)*, där översättaren bör vara försiktig vid översättningen eftersom betydelsen vanligen är klar. Ett av Newmarks exempel på en anpassad metafor är *almost carrying coals to Newcastle*. (Newmark 1988:111)

De två sista grupperna är *nya (recent) och nyskapande (original) metaforer*. Nya metaforer är neologismer som brett ut sig snabbt i källspråket, exempelvis gällande aktuella händelser och föremål (*head-hunting*) eller områden där ordförrådet ständigt förnyas, som mode (*in*) och sex (*come*) (Newmark 1988:111f). De bör behandlas som andra neologismer, vilket i fallet med gamla ord med nya betydelser betyder att översätta med ett redan existerande ord eller en kort förklaring (Newmark 1988:141f). Nyskapande metaforer är metaforer som skapats av källspråksförfattaren. Newmark ger som exempel *it's bite in real life*. I ”anonyma” texter kan sådana metaforer antingen behållas eller modifieras/elimineras. Argumentet för att behålla metaforen är att läsarnas intresse upprätthålls, medan argumentet för att modifiera eller eliminera metaforen är att den kan krocka med stilen i texten. Vilket alternativ som väljs

beror på om översättaren vill betona betydelsen, alltså klarspråket, eller bilden, alltså själva metaforen. (Newmark 1988:112f)

4.3 Översättning av genitivattribut

Freund och Sundqvist (1995) behandlar genitivattribut utförligt. Deras förklaring av begreppet genitivattribut lyder: ”ett substantiviskt uttryck knyts med hjälp av kasus genitiv som underordnat led till ett substantiviskt överordnat uttryck och bestämmer detta” (Freund och Sundqvist 1995:293). Vidare skriver de (Freund och Sundqvist 1995:298) att svenskan ofta har prepositionsattribut där tyskan har genitiv, vilket i vissa fall beror på ordföljd. Tyskans genitivattribut står ju, med undantag för namn, efter sitt huvudord, svenskans före. Ju tyngre bestämningarna till attributet är, desto vanligare är användningen av prepositionsattribut istället för genitivattribut i svenskan (Freund och Sundqvist 1995:298). Ett exempel på det (från Freund och Sundqvist 1995:298f) är att man på svenska kan säga både *bilens lyktor* eller *lyktorna på bilen*, men bara *lyktorna på bilen där borta*.

Possessiv genitiv i tyskan motsvaras, förutom av genitiv, ofta av olika prepositionsfraser i svenskan, exempelvis der *Inhalt der Dose (innehållet i burken/burkens innehåll)* (Andersson m.fl. 2002:347). Om genitivens huvudord inte är entydligt bestämt (alltså inlett med *en, ett, några*) används vanligen preposition i svenskan, medan tyskt standardspråk vanligen har genitiv (*en sonat av vår älskade Mozart/eine Sonate unseres geliebten Mozarts*) (Freund och Sundqvist 1995:299). Partitiv genitiv i tyskan som uttrycker del av avgränsad mängd (*viele der Arbeiter*) motsvaras vanligen av prepositionerna *av* och *bland* i svenskan (*många av arbetarna*) (Freund och Sundqvist 1995:299f och Andersson m.fl. 2002:345). Egenskapsgenitiv är vanligare i tyska än i svenska, som ofta har en prepositionsfras med *av* (*ein Strahl der Hoffnung/en stråle av hopp*) (Andersson 2002:349). Identitetsgenitiv motsvaras av prepositionsfras

med *med* i svenska (*der Irrsinn des Krieges/vansinnet med kriget*) (Magnusson 2000:102). Genitiv förekommer i tyska även under vissa förutsättningar vid innehållsattribut, bland annat om huvudordet betyder 'antal' (*die Zahl der Raucher/antalet rökare*) och om huvudordet är ett kollektivt ord och attributet består av ett substantiv i pluralis som bestäms av ett adjektiv (*eine Schar fröhlicher Kinder/en flock glada barn*). Som synes har svenskan i båda dessa fall substantivet i obestämd form. (Andersson m.fl. 2002:351ff)

Slutligen är subjektiv och objektiv genitiv mycket vanliga i tyska, och motsvaras ofta av andra konstruktioner på svenska, exempelvis prepositionsattribut och upplösning av substantivfrasen till en sats (Freund och Sundqvist 1995:300). Den vanligaste svenska prepositionen som motsvarighet till tysk objektiv genitiv är *av* (*Der Ausbau der Konzerne/Utbyggnaden av koncernerna*) (Magnusson 2000:100f). Vid tysk subjektiv genitiv kan flera prepositioner förekomma i svenska. Magnusson (2000:101) ger exempel med *hos*, *av*, *inom* och *från* (*Die Reaktion dieser Kreise/Reaktionen hos/inom dessa kretsar*). Subjektiv och objektiv genitiv "är direkt knutna till nominaliseringen" (Andersson m.fl. 2002:404). Nominaliseringar är mycket populära i tysk sakprosa och måste ofta lösas upp på svenska (Magnusson 2000:28ff). Ett exempel på det från Magnusson (2000:28) är:

Solche Kniffe wendet man zur Rechtfertigung der eigenen Maßnahmen an.
(Sådana knep använder man för att rättfärdiga de egna åtgärderna.)

Att nominaliseringar bör lösas upp vid översättningen beror på att de hör till en formell stil på svenska men i tyska också förekommer i relativt neutral stil (Andersson m.fl. 2002:402).

4.4 Översättning av tillfällighetsordbildningar

Tillfällighetsordbildningar (*Augenblicksbildungen*) är kontextberoende neologismer som uppstår genom kreativ användning av ordbildningsregler och de kan användas för att koncentrera information, för att avhjälpa betydelseluckor eller för att uppnå en stilistisk effekt (Bußmann 1990:110).

Tillfällighetsordbildningar är populärare i tysk sakprosa än i svensk, och därför måste de ofta lösas upp för att den svenska texten ska bli idiomatisk. Dessutom blir relationen mellan leden tydligare om ordbildningen löses upp. (Magnusson 2000:70) ger exemplet *Großflächenmäherwerk*, som han översätter med *maskin för gräsklippning av stora ytor*.

5 Källtext och måltext (saknas här)

6 Kommentarer

I detta avsnitt kommenteras de strategier som valts vid översättningen av de fyra problemområden som var särskilt vanliga i källtexten.

6.1 Citat

Citat används ofta i operativ text i en strävan efter trovärdighet, till exempel genom att åberopa experter (Reiß 1976:70f). Denna strävan är tydlig i denna text, till exempel genom citat av Aristoteles (kt 16:21-24/öt 17:21-24) och Paul Lafargue (kt 30:24-28 och 32:1-4/öt 31:24-27 och 33:1-4). Många citat fyller dock andra funktioner i källtexten, vilket jag går närmare in på nedan.

Som angavs ovan (4.1), valde jag att översätta alla citat i källtexten själv, trots att det i vissa fall finns redan existerande översättningar till svenska och att det skulle innebära att citat som ursprungligen kommer från andra språk

översätts via tyska. En av anledningarna till det var att det är troligt att det är källtextens författare som själva översatt citat från andra språk, vilket skulle kunna medföra att inkorporerandet av andras översättningar till svenska skulle krocka stilmässigt med den övriga källtexten. Reiß (1976:22) anger ju att källtextens ”inre form” ska behållas. I de fall jag kunnat hitta översättningen till svenska av boken som citaten kommer från har jag dock valt att ange enbart den svenska titeln, på samma sätt som källtextens författare enbart anger den tyska. I övriga fall jag har i möjligaste mån angett titeln på originalspråk med svensk översättning av mig själv eller, som sista utväg, den tyska titel som källtextförfattarna anger med svensk översättning.

Just den stil som källtextens författare valt har gjort att jag i vissa fall har valt att behålla ord i citat som jag i andra fall skulle ha bytt ut. Två exempel på det är *genocid* (öt 23:9) och *workaholics* (öt 23:16) i en text som ursprungligen är skriven på engelska. Över huvud taget har jag valt att vara mer trogen källtexten i fråga om citat än i övrigt, eftersom citaten ofta används i ett särskilt syfte. Ett exempel på det är citatet av ”chefsrådgivaren” Schmilinsky, där citatet närmast ger ett löjligt intryck på grund av alla metaforer:

- (1) In einem Rennstall überlegen Sie sich auch, welches Pferd noch das Gnadenbrot bekommt und welches nicht. Unternehmen, die heute überleben wollen, müssen zuweilen auch rabiata sein. Zuviel Güte kann einem Unternehmen den Hals brechen. Ich rate meinen Kunden, mit der eisernen Hand im Samthandschuh durchzugreifen. (kt 20:4-8)

I ett tävlingsstall skulle ni också fundera på, vilken häst som ni fortfarande ska satsa på, och vilken inte. Företag som vill överleva idag måste emellanåt också vara rabiata. För mycken godhet kan ta kål på ett företag. Jag råder mina kunder att slå till med järnhand i sammetshandske. (öt 21:3-7)

Skulle man följa vad Newmark (1988) skriver om klichéer (se 4.2) borde nog metaforerna i (1) bytas ut. Men eftersom jag tolkar det som att källtextens författare tagit med detta citat delvis i syfte att förlöjliga ”chefsrådgivaren” har jag valt att behålla metaforerna i så hög grad som möjligt.

Ett annat exempel som väl illustrerar översättningsstrategin vid citat, även om just detta förmodligen är påhittat, är det överdrivet uppstyltade språket hos ”klasskampsteoretikernas kör”, se (2).

- (2) Das alles ist ein bloßes Ventilsystem, mit denen unbeschäftigte proletarische Sedimentierungen in einer illusorischen Nische zur Umwandlung der noch verbliebenen Lebensfunktionen angehalten werden, um die Widersprüche des Kapitalismus zu mildern. (kt 34:10-14)
Det hela är blott ett ventilsystem med vilket man stänger in arbetslösa proletära sedimenteringar i en illusorisk nisch för att omvandla de ännu återstående livsfunktionerna i avsikt att mildra kapitalismens motsägelser. (öt 35:10-13)

Det uppstyltade språket har här behållits, fastän vad de menar nog skulle komma fram lättare vid en bearbetning. Jag tror dock att stilen valts för att förlöjliga författarnas meningsmotståndare, och därför behålls den på svenska. Emellertid har den grammatiska felaktiga syftningen med *denen* – pluralt pronomen som rimligtvis syftar tillbaka på *Ventilsystem*, som står i singularis – rättats till *vilket* i svenskan. Jag har valt att tolka det som att det är ett misstag, men det är förstås möjligt att felet är medvetet, för att visa att klasskampsteoretikerna använder formuleringar de inte behärskar.

I enlighet med Reiß (1976) och Newmarks (1988) strategier för översättning av operativ/vokativ text har dock hänsynen till målspråket och läsarna av målspråkstexten stått i första rummet även i fråga om översättning av citat. Detta kan man se till exempel i (3).

- (3) In diesem Moment spiegelte sein Gesicht sämtliche irdische Kümernisse wider. Doch dieser Zustand drängte sich ihm von Zeit zu Zeit nur auf, damit er den Glauben nicht verliere. Denn El Kordi dachte, Würde sei lediglich eine Folgeerscheinung von Unglück und Verzweiflung. Es war die Lektüre westlicher Bücher, die ihm den Geist derart verfälscht hatte. (kt 38:19-24)
I detta ögonblick såg han ut att bära världens alla sorger på sina axlar. Men detta tillstånd trängde sig bara på honom då och då för att han inte skulle förlora sin tro. För El Kordi trodde att värdighet bara var en konsekvens av olycka och förtvivlan. Det var läsandet av västerländska böcker som hade förgiftat hans sinne på det sättet. (öt 39:19-24)

I (3) finns det två formuleringar i form av metaforer som ändrats i översättningen för att bättre stämma överens med ett svenskt uttryckssätt. Den gängse metaforen i svenskan är ju att *bära världens sorger på sina axlar*, och kollokationen *förgifta någons sinne* är den brukliga.

6.2 Metaforer

Definitionen av vad som är en metafor är mycket vid i denna uppsats, i enlighet med Newmark (1988). I källtexten finns exempel på fem av de sex typer av metaforer som Newmark (1988) urskiljer, endast anpassade standardmetaforer lyser med sin frånvaro. Gränserna mellan vissa av kategorierna är dock flytande. Generellt kan sägas att jag i möjligaste mån har försökt behålla metaforerna i översättningen, eftersom jag tror att de används i ett särskilt syfte. Reiß (1976:65ff) anger ju att bildspråk är vanligt i operativ text, eftersom den eftersträvar trovärdighet och folklighet. Dessutom ska ju översättaren behålla pragmatiska och språkliga element (Reiß 1976:102). Dock har jag naturligtvis i förekommande fall anpassat metaforerna till svenskt bildspråk, eftersom målet är att texten ska anpassas till svenska läsare. Endast som en sista utväg har jag ersatt en metafor med klarspråk. Döda metaforer utgörs i källtexten främst av verb, som *senken* i (4), eller avledningar av verb, som *Steigerung* i (5) (som i svenskan lösts upp till ett verb).

- (4) Firmen neigen zunehmend dazu, diese Unsicherheit zu nutzen, um die Fehlzeiten deutlich zu senken. (kt 20:10-11)
Firmor tenderar i ökande omfattning att utnyttja denna osäkerhet för att sänka frånvaron betydligt. (öt 21:8-10)
- (5) Wo die Arbeitsethik verloren gegangen ist, bleibt die Angst vor der Arbeitslosigkeit die beste Peitsche zur Steigerung des Kriechertums. (kt 20:1-2)
Där arbetsetiken har gått förlorad förblir rädslan för att bli arbetslös den bästa piskan för att öka kryperiet. (öt 21:1-2)

När det gäller klichéer finns de i denna text enbart i ett fåtal citat och referat av andra än källtextens författare, vilket alltså får mig att dra slutsatsen att de fyller en stilistisk funktion. Av denna anledning har jag, precis som jag skrivit under 6.1, valt att försöka behålla klichéerna, trots att Newmark (1988) anger att ersätta klichén som översättningsstrategi. Förutom citatet av Schmilinsky i (1) ovan, finns det ett antal klichéer i (6).

- (6) Die jüngsten konservativen Auswüchse lauten, die Arbeitslosen seien von Vater Staat abhängig, sie lägen ihm auf der Tasche, seien dadurch unfähig, auf eigenen Füßen zu stehen, und so weiter und so fort. (kt 26:6-8)
Enligt de senaste konservativa överdrifterna är de arbetslösa beroende av staten, de lever på dess bekostnad och är därigenom oförmögna att stå på egna ben, och så vidare, och så vidare. (öt 27:6-8)

Som man kan se i (6) har jag dock varit tvungen att ta bort klichéer, eftersom *Vater Staat* inte har någon personifierad svensk motsvarighet som 'fader stat' eller liknande och *jdm auf der Tasche liegen* inte heller har någon svensk ekvivalent.

Standardmetaforer har ofta översatts med både bibehållen metafor och bild, eftersom svenskans bildspråk ligger nära tyskans. Exempel på detta är *abwärts führende Spirale* i (7), *die Oberfläche ankratzen* i (8) och *Kreislauf* i (9).

- (7) Diese abwärts führende Spirale könnte nur mit der Wiedereinführung der Sklaverei beendet werden. (kt 18:1-2)
Denna nedåtgående spiral skulle bara kunna brytas genom att slaveriet återinfördes. (öt 19:1-2)
- (8) Es wird nur die Oberfläche angekratzt. (kt 20:26)
Man skrapar bara på ytan. (öt 21:26)
- (9) In armen Ländern gibt es Millionen von Menschen, die außerhalb des Kreislaufs der Marktwirtschaft leben müssen. (kt 36:27-28)
I fattiga länder finns det miljoner människor som måste leva utanför marknadsekonomins kretslopp. (öt 37:27-28)

I andra fall har svenskan en annan bild som motsvarar den tyska, som *sich in Wohlgefallen auflösen* i (10).

- (10) Somit hat sich die Kritik der Arbeit in Wohlgefallen aufgelöst. (kt 18:26-27)
 Därmed har kritiken av arbetet gått upp i rök. (öt 19:25-26)

I ytterligare andra fall har jag varit tvungen att ersätta den tyska metaforen med klarspråk, som *rütteln* i (11) och *offen* i (12).

- (11) Kein Zweifel, dann sind wir reine Opfer, und es soll nur jemand versuchen, an unserem Opfer-Status zu rütteln [...] (kt 14:22-23)
 Då skulle det inte råda något tvivel om att vi är rena offer, och låt sedan någon försöka att ifrågasätta vår offerstatus [...] (öt 15:22-23)
- (12) Erst sechs Jahre später deckten die empörten Medien das offene Geheimnis der Statistikfälschungen auf ... (kt 18:fotnot)
 Först sex år senare avslöjade de upprörda medierna den offentliga hemligheten med statistikförfalskningarna ... (öt 19:fotnot)

När det gäller (11) finns förvisso metaforen *skaka* även på svenska, men den kollokationen passar inte i detta fall. I fallet med (12) är det så att den rådande svenska kollokationen är *offentlig hemlighet*, och inte **öppen hemlighet*. Exakt vad som räknas som en ny metafor är svårt att avgöra, och ännu svårare är det för en icke modersmålstalande, men i denna text finns i alla fall ett exempel på en metafor som är relativt ny i tyskan, nämligen *betoniert* i (13).

- (13) Die originelle Idee kann aber auch unter Tonnen von betoniertem Ernst ersticken. (kt 34:23-24)
 Den originella idén kan dock också kvävas under ton av cementerat allvar. (öt 35:22-23)

Cementera finns i överförd betydelse även i svenskan, där metaforen möjligen är äldre än den tyska. Om detta är fallet överensstämmer översättningsmetoden delvis med den som Newmark (1988:141f) anger för neologismer, alltså

översättning med ett redan existerande ord. I detta fall är översättningsmetoden dock främst att betrakta som att metaforen bibehålls intakt, vilket har att göra med att det rör sig om en nyskapande kollokation. Newmark (1988) menar ju att vid nyskapande metaforer kan översättaren antingen välja att behålla dem eller modifiera eller eliminera dem. Nyskapande metaforer finns det många av i källtexten. Vissa utgörs av bara ett ord, som *Computeranhängsel* i (14).

- (14) Der „Dienstleistungs“sektor beschäftigt nur Dienstboten und Computeranhängsel, die keinen Grund haben, stolz zu sein. (22:11-12)
”Tjänste”sektorn sysselsätter bara tjänare och datorbihang som inte har någon anledning att vara stolta. (23:11-12)

Andra nyskapande metaforer är längre, till exempel fraserna i (15) och (16).

- (15) Wie damals auch, als die Priester ihr Seelenmonopol bedroht sahen, ist die Moral nur dazu da, die sich ausweitenden Risse zwischen Weltanschauung und Realität zu flicken. (kt 30:17-19)
Liksom på den tiden då prästerna såg sitt själsliga monopol hotat finns moralen bara där för att lappa ihop de ökande revorna mellan världsåskådning och verklighet. (öt 31:17-19)
- (16) Um diese Frage zu behandeln, wäre es nötig, in den Sumpf der Psychologie vorzudringen, wovor wir uns natürlich hüten werden. (kt 16:1-2)
För att behandla denna fråga skulle det vara nödvändigt att tränga in i det psykologiska träsket, vilket vi naturligtvis kommer att akta oss för. (öt 17:1-2)

Som man kan se av exemplen 14 till 16 har alltså bilden behållits vid de nyskapande metaforerna, vilket alltså är ett av alternativen som Newmark (1988) ger vid översättning av sådana metaforer.

6.3 Genitivattribut

Som nämndes ovan (4.3) har svenskan ofta prepositionsattribut eller satser där tyskan har genitivattribut. Eftersom den text som översattes i denna uppsats skulle översättas med målspråkläsaren i åtanke (i enlighet med Reiß 1976) och Newmark (1982 och 1988)) måste många tyska genitivattribut därmed ersättas med andra konstruktioner på svenska. Faktum är till och med att den absoluta merparten av de tyska genitivattributen ersattes med prepositionsattribut, satser eller andra konstruktioner vid översättningen till svenska. Av 73 tyska genitivattribut förblev 24 genitiv i svenska, medan 32 omvandlades till prepositionsattribut, 13 till satser, och 4 till andra konstruktioner. De andra konstruktionerna var två exempel på tyskt innehålls-genitiv, där den svenska motsvarigheten blir obestämd form:

- (17) Man rechne einmal nach, wieviel Geld insgesamt von den Steuerzahlern und Betrieben „für Arbeitslosigkeit“ offiziell ausgegeben wird, und dividiere durch die Zahl der Arbeitslosen: (kt 24:17-19)
Man behöver bara räkna efter hur mycket pengar som skattebetalarna och företagen totalt ger ut ”för arbetslösheten” och dividera med antalet arbetslösa. (öt 25:17-18)

I (17) beror den obestämda formen på svenska på att det tyska huvudordet är ett ord som betyder ’antal’ (Andersson m.fl. 2002:352).

- (18) Er entwickelt die Kontakte mit einem Haufen sympathischer Menschen. (kt 26:21-22)
Han utvecklar kontakterna med en mängd sympatiska människor. (öt 27:21-22)

I exempel (18) beror skillnaden mellan tyska och svenska på att huvudordet är ett kollektivt ord och attributet består av ett substantiv bestämt av ett adjektiv (Andersson m.fl. 2002:356).

De två övriga fallen är ett exempel där det tyska genitivattributet översätts med ett svenskt adjektiv (19), vilket är ett stilistiskt val då metaforen *träsk* i svenska ofta tycks sammanbindas med adjektiv, och ett där det tyska huvudordet med genitivattribut ersätts med en sammansättning (20), vilket beror på att såväl det tyska som det svenska uttrycket är relativt ovanligt.

- (19) Um diese Frage zu behandeln, wäre es nötig, in den Sumpf der Psychologie vorzudringen, wovor wir uns natürlich hüten werden. (kt 16:1-2)
För att behandla denna fråga skulle det vara nödvändigt att tränga in i det psykologiska träsket, vilket vi naturligtvis kommer att akta oss för. (öt 17:1-2)
- (20) So hat sich die Klasse der Kapitalisten von dieser Arbeit befreit, von der sich die gesamte Menschheit befreien muß. (kt 24:9-10)
Så har kapitalistklassen befriat sig från det arbete som hela mänskligheten måste befria sig från. (öt 25:8-9)

De fall där jag behållit genitivattributet vid översättningen utgörs nästan helt av possessiv genitiv, som i (21). De enda andra exemplen är ett med subjektiv genitiv (22) och ett med objektiv genitiv (23), där alltså nominaliseringen bibehålls även i svenska.

- (21) Alleiniges Ziel jeder einzelnen Arbeit ist, den Gewinn des Unternehmens zu steigern, und ebenso ist auch die alleinige Beziehung des Arbeiters zu seiner Arbeit sein Gehalt. (kt 22:15-18)
Enda målet för varje enskilt arbete är att öka företagets vinst och på samma sätt är arbetarens enda relation till sitt arbete hans lön. (öt 23:15-16)
- (22) Die unglaubliche Lebensfreude [...] täuscht weniger als die deprimierenden objektiven Berechnungen statistischer Apparate [...] (kt 38:12-16)
Den otroliga livsglädje[n] [...] bedrar mindre än statistiska apparaters deprimerande, objektiva beräkningar [...] (öt 39:13-16)
- (23) Bestimmt nicht für den Wohlfahrtsstaat und die Vollbeschäftigung von einst, deren Wiedereinführung sowieso noch unwahrscheinlicher ist, als die der Dampflokomotive. (kt 36:3-5)
Absolut inte för välfärdsstaten och den fulla sysselsättningen från förr, vars återinförande hur som helst är ännu osannolikare än ånglokets. (öt 37:2-4)

I (21) finns för övrigt även ett exempel på ett tyskt genitivattribut som översatts med prepositionsattribut (*Alleiniges Ziel jeder einzelnen Arbeit/Enda målet för varje enskilt arbete*), vilket alltså var den vanligaste översättningsstrategin för tyska genitivattribut. I vissa fall fanns det inget alternativ till prepositionsattribut på svenska. Detta var till exempel fallet vid partitiv genitiv (se Freund och Sundqvist 1995:299f), som i (24) och (25):

- (24) Dieses Gefühl von Nützlichkeit gibt es in 95% aller Jobs nicht mehr. (kt 22:10-11)
Denna känsla av nytthet finns inte längre i 95 % av alla jobb. (öt 23:10)
- (25) Und doch war es einer der ihrigen, Destutt de Tracy, der da sagte: (kt 30:26-27)
Och ändå var det en av dem, Destutt de Tracy, som då sade: (öt 31:25-26)

Även när huvudordet inte är bestämt motsvaras tyskt genitivattribut av svenskt prepositionsattribut, som i (26) (Freund och Sundqvist 1995:299).

- (26) Es ist offensichtlich, daß Paul Lafargue, der Autor von „Das Recht auf Faulheit“, ein historisches Vorbild des Glücklichen Arbeitslosen ist. (kt 30:23-24)
Det är uppenbart att Paul Lafargue, författaren till ”Rätten till lättja”, är en historisk förebild för den Lycklige arbetslöse. (öt 31:23-24)

I (27) beror det svenska prepositionsattributet på att attributet är så långt att svenskan inte kan ha genitiv (Freund och Sundqvist 1995:298f).

- (27) Sie stellten fest, daß das Einkommen einer durchschnittlichen zwölfköpfigen Familie das Siebenfache ihres „offiziellen“ Einkommens beträgt. (kt 40:3-4)
De konstaterade att inkomsten för en genomsnittlig familj på tolv personer är sju gånger större än deras ”officiella” inkomst. (öt 41:2-4)

I många fall skulle det tyska genitivattributet kunna översättas med ett svenskt, men av stilistiska skäl valdes prepositionsattribut, som den första genitiven i (21) ovan och i (28) nedan.

- (28) Täglich berichten die Zeitungen über die Plage der sogenannten Dritten Welt, eine deprimierende Kette von Hungersnot, Diktatur, Krieg und Krankheiten. (kt 38:1-2)
Dagligen rapporterar tidningarna om plågan i den så kallade tredje världen, en deprimerande kedja av hungersnöd, diktatur, krig och sjukdomar. (öt 39:1-2)

Prepositionsattribut var även en vanlig översättningsstrategi i fråga om objektiv genitiv, som i (29), där alltså nominaliseringen bibehölls.

- (29) Man kann unser Ziel als eine Zurückeroberung der Zeit kennzeichnen. (kt 26:26-27)
Man kan karakterisera vårt mål som en återerövring av tiden. (öt 27:26-27)

Subjektiv genitiv förekom sällan i denna text, men även här finns exempel där genitivattributet översattes med preposition, som i (30).

- (20) Hier können wir uns auf Kasimir Malewitsch, den Maler des „schwarzen Quadrats auf weißem Grund“, beziehen. (kt 24:1-2)
Här kan vi hänvisa till Kasimir Malevitj, målaren av den ”svarta kvadraten på vit botten”. (öt 25:1-2)

Den vanligaste översättningsstrategin vid tysk objektiv genitiv var dock upplösning av nominaliseringen till en sats på svenska, som i (31) och (32), vilket stämmer överens med vad Magnusson (2000:28ff), Freund och Sundqvist (1995:300) och Andersson m.fl. (2002:402) skriver.

- (31) Diese abwärts führende Spirale könnte nur mit der Wiedereinführung der Sklaverei beendet werden. (kt 18:1-2)
Denna nedåtgående spiral skulle bara kunna brytas genom att slaveriet återinfördes. (öt 19:1-2)
- (32) Unser erster konkreter Vorschlag ist sofort umsetzbar: Die Beendigung aller Kontrollmaßnahmen gegen Arbeitslose, Schließung sämtlicher Statistik- und Propagandabüros (das wäre unser Beitrag zum Sparpaket) und automatische, unbefristete Zahlung der Unterstützung inklusive der gesparten Summen. (kt 26:1-5)

Vårt första konkreta förslag är möjligt att omedelbart omsätta i praktiken, nämligen att upphöra med alla kontrollåtgärder mot arbetslösa, att stänga alla statistik- och propagandabyråer (det skulle vara vårt bidrag till sparpaketet) och att automatiskt och utan tidsbegränsning betala ut ersättningen inklusive de insparade summorna. (öt 27:1-5)

6.4 Tillfällighetsordbildningar

Enligt vad som sades i 4.4 ovan är tillfällighetsordbildningar vanligare i tyskan än i svenskan och måste därför ofta lösas upp (Magnusson (2000:70). Detta skedde dock endast i ett fall vid översättningen av denna text, vilket visas i (33).

- (33) Wie damals auch, als die Priester ihr Seelenmonopol bedroht sahen, ist die Moral nur dazu da, die sich ausweitenden Risse zwischen Weltanschauung und Realität zu flicken. (kt 30:17-19)
Liksom på den tiden då prästerna såg sitt själsliga monopol hotat finns moralen bara där för att lappa ihop de ökande revorna mellan världsåskådning och verklighet. (öt 31:17-19)

Anledningen till att just denna tillfällighetsordbildning lösts upp är att motsvarande sammansättning i svenskan (*själamonopol*) skulle göra ett tämligen högtravande intryck. En av orsakerna till att de övriga tillfällighetsordbildningarna inte lösts upp i svenskan är, som sades i 2 Analys av källtexten, att de i många fall används ironiskt eller nedvärderande, som i (34) och (35) nedan.

- (34) Was das eigentlich heißt, erklärte ein Unesco-Humanist auf dem Kopenhagener „Sozialgipfel“: „Der erste Schritt zur sozialen Eingliederung ist, ausgebeutet zu werden.“ (kt 36:15-17)
Vad det egentligen betyder förklarade en Unesco-humanist på det ”sociala toppmötet” i Köpenhamn: ”Det första steget till social integration är att bli utnyttjad.” (öt 37:15-17)
- (35) Der „Dienstleistungs“sektor beschäftigt nur Dienstboten und Computeranhängsel, die keinen Grund haben, stolz zu sein. (kt 22:11-12)

”Tjänste”sektorn sysselsätter bara tjänare och datorbihang som inte har någon anledning att vara stolta. (öt 23:11-12)

I andra fall har författarna bara lagt till en förled till ett ord, och betydelsen blir precis lika klar i översättningen, som i (36) och (37).

- (36) Sie bevorzugen vielmehr Propaganda durch Tat, Untat und vor allem Nicht-Tat. (kt 14:7-8)
De [...] föredrar tvärtom propaganda genom gärning, ogärning och framför allt icke-gärning. (öt 15:7-8)
- (37) Zu diesem Zweck werden Statistiken verfälscht, Pseudo-Arbeitsplätze beschafft und schikanöse Kontrollen durchgeführt. (kt 18:5-6)
För detta syfte förfalskar man statistik, skapar man pseudojobb och genomför man trakasserande kontroller. (öt 19:4-6)

I (36) och (37) är förleden *Nicht-* respektive *Pseudo-* etablerade ordbildningsmönster, vilket är anledningen till att betydelsen av nybildningarna blir klar. Även i övriga fall förblir dock betydelsen klar om sammansättningen bibehålls, vilket *Statistikfälschungen* i (38), *Edelmuße* i (39) och *High-Tech-Polizei* i (40) visar.

- (38) Erst sechs Jahre später deckten die empörten Medien das offene Geheimnis der Statistikfälschungen auf ... (kt 18:footnot)
Först sex år senare avslöjade de upprörda medierna den offentliga hemligheten med statistikförfalskningarna ... (öt 19:footnot)
- (39) Mit Recht fühlten sie sich von seinem Reichtum, seiner Edelmuße, seinen Hofkünstlern und Kurtisanen ausgeschlossen. (kt 36:20-21)
Med rätta kände de sig utestängda från hans rikedom, hans ädelledighet, hans hovkonstnärer och kurtisaner. (öt 37:19-21)
- (40) Es ist vorstellbar, daß es den Arbeitslosen zugestanden würde, auf dem Brachland und den Mülldeponien der Postmodernität ihr Gemüse anzubauen und soziale Beziehungen selbst zu improvisieren, von High-Tech-Polizei fernüberwacht und von irgendeiner Mafia roh ausgebeutet, während die wohlhabende Minderheit unbekümmert weiter funktionieren würde. (kt 36:5-10)

Det är tänkbart att de arbetslösa skulle tillåtas att odla sina grönsaker på postmodernitetens obrukade land och avfallsanläggningar och själva improvisera sina relationer, fjärrövervakade av hightech-polis och brutalt utnyttjade av någon maffia, medan den välbärgade minoriteten obekymrat skulle fortsätta att fungera. (öt 37:5-9)

I (38) till (40) handlar det om tillfällighetsordbildningar mer i Bußmanns (1990:110) mening än de som nämndes i (36 och (37). Men de kan trots detta bibehållas på svenska. Att de flesta tillfällighetsordbildningar bibehölls vid översättningen beror nog också på att de som förekommer i källtexten är av ett annat slag än de som Magnusson (2000:70) exemplifierar med, som *Großflächenmähwerk*. Framför allt består de flesta av källtextens tillfällighetsordbildningar av färre ordled och är enklare än den typ som Magnusson nämner. Dessutom handlar det om olika texttyper. Det kan vara så att i svensk operativ/vokativ text är tillfällighetsordbildningar lika acceptabla som i motsvarande tysk text.

7 Sammanfattning och slutsats

Denna uppsats hade två syften. Det första var att översätta den tyska texten *Auf der Suche nach unklaren Ressourcen* till svenska. I översättningen skulle översättningsteorier av Katharina Reiß (1976) och Peter Newmark (1982 och 1988) tillämpas. Textanalysen visade att källtexten var vad Reiß kallar en *operativ* och vad Newmark kallar en *vokativ* text. Den översättningsmetod som både Reiß och Newmark anger för denna typ av text går ut på att anpassa texten efter målspråkläsarna, så att måltexten får samma verkan på sina läsare som källtexten har på sina.

Att åstadkomma ”equivalent effect” har dock inte alltid varit möjligt fullt ut i översättningen av denna text, eftersom det inte är meningen att översättningen

ska ändra på sakförhållanden. I något enstaka fall hänvisar texten till företeelser som är kända för tyska läsare men inte för svenska, som i (41) nedan.

- (41) Zu diesem Zweck werden Statistiken verfälscht, Pseudo-Arbeitsplätze beschafft und schikanöse Kontrollen durchgeführt. (kt 18:5-6)
För detta syfte förfalskar man statistik, skapar man pseudojobb och genomför man trakasserande kontroller. (öt 19:4-6)

Mig veterligen har man aldrig avslöjat något fusk med arbetslöshetsstatistiken i Sverige som man gjort i Tyskland, där deras motsvarighet till Arbetsmarknadsstyrelsen, *Bundesanstalt für Arbeit*, avslöjades med just detta. Därför torde svenska läsare bara läsa och konstatera faktum – att myndigheter tar till ojusta metoder händer ju även i Sverige – medan tyska läsare möjligen drar sig till minnes händelsen och blir något upprörda. Samtidigt är det inte någon sak av avgörande betydelse i texten, och det finns talrika andra exempel på myndigheters illvilja i texten som är tillämpliga även för svenska förhållanden. Därför anser jag att det inte är någon större förlust att effekten inte blir densamma just i detta fall, och därför har jag inte lagt till någon förklaring i översättningen. Ett annat exempel där den tyska förlagan skiner igenom är det i (42).

- (42) Man könnte sagen, die Frage der Wortwahl sei ohne Bedeutung. Aber die Folgen blieben nicht aus, verwechselte man das Wort „Getränk“ mit „Coca Cola“, das Wort „Kultur“ mit „Lutz Rathenow“ oder gar „Tätigkeit“ mit „Arbeit“. (kt 30:6-9)
Man skulle kunna säga att frågan om ordvalet är utan betydelse. Men det skulle bli svåra följder om man förväxlade ordet ”dryck” med ”Coca-Cola”, ordet ”Kultur” med författaren ”Lutz Rathenow”, eller rentav ”sysselsättning” med ”arbete”. (öt 31:5-8)

I (42) hänvisas till en tysk författare, *Lutz Rathenow*. Förmodligen är han känd för källtextens läsare, men han är knappast särskilt känd i Sverige. Därför har jag valt att lägga till epitetet *författare* i översättningen, alltså en kort explicitation (Magnusson 2000:98f). Ett alternativ skulle förstås vara att lägga till en längre förklaring, kanske i en fotnot, men jag bedömer att saken inte är av

sådan betydelse i texten att den störning som fotnoter medför är rättfärdigad i detta fall. Ett annat alternativ är att byta ut Rathenow mot en författare som är känd i Sverige. Detta är dock vanskligt om källtextens författare faktiskt har ett syfte med att nämna just Rathenow. Hur uppnår man samma effekt med ett annat namn? Jag har valt en medelväg som gör att läsarna bara kan hoppa över namnet om de vill, eller ta reda på mer om författaren om de vill.

Det andra syftet med uppsatsen var att kommentera de översättningsstrategier som använts vid översättningen av fyra särskilt vanliga problemområden i texten. Detta har gjorts i kapitel 6, ovan. När det gäller citat valde jag att översätta alla citat på egen hand, trots att det i vissa fall redan fanns översättningar till svenska. Anledningen till det var främst att de redan existerande översättningarna inte skulle stämma överens stilmässigt med den övriga texten. Detta eftersom de citaten ursprungligen kommer från andra språk än tyska och det troliga är att det är källtextens författare som översatt dem. Detta har gjort att jag har valt att följa källtexten noggrannare i dessa fall än i resten av texten, eftersom min tolkning är att översättningen gjorts på ett visst sätt i ett visst syfte. Även i fallen med citat som ursprungligen är på tyska har jag valt att lägga mig relativt nära källtexten, eftersom de i många fall fyller ett stilistiskt syfte, ofta ett komiskt sådant.

Ett annat stort problemområde vid översättningen av källtexten var metaforerna, eller bildspråket. Den övergripande översättningsstrategin har varit att försöka behålla metaforen, antingen med samma bild eller med en annan, vid översättningen, eftersom de fyller ett stilistiskt syfte. Detta har dock inte alltid varit möjligt. Det fanns helt enkelt inte alltid svenska motsvarigheter till de tyska metaforerna, eller så fanns det en annan kollokation på svenska. Enligt grammatikorna förekommer genitivattribut oftare i tyska än i svenska, och det stämde verkligen vid översättningen av denna text. De flesta tyska genitivattributen ersattes med andra konstruktioner i den svenska texten, främst prepositionsattribut och, vid objektiv genitiv, upplösning till satser. Det var

nästan bara när det gällde possessiv genitiv som det tyska genitivattributet fick ett motsvarande svenskt. I många fall måste ett tyskt genitivattribut ersättas med ett svenskt prepositionsattribut, till exempel vid partitiv genitiv, om genitivens huvudord inte står i bestämd form och om attributet är långt. I andra fall är det dock stilistiska skäl som ligger bakom användandet av svenskt prepositionsattribut. Slutligen var den vanligaste översättningsstrategin vid objektiv genitiv upplösning av substantivfrasen till satser, eftersom denna typ av genitiv har att göra med nominalisering. Denna företeelse är mycket vanligare i tysk text än i svensk, där den förknippas med formell stil.

Enligt Magnusson (2000:70) måste tyska tillfällighetsordbildningar ofta lösas upp på svenska. De tillfällighetsordbildningar som förekom i denna text har dock i de flesta fall behållits, eftersom de fungerar lika bra på svenska som på tyska. Anledningen till det är dels att många av dessa ord är bildade på etablerade ordbildningsmönster, till exempel med förled som *Nicht-*, och dels att det handlar om andra typer av tillfällighetsordbildningar än den som Magnusson (2000:70) exemplifierar med. Dessutom kan det vara så att texttypen avgör hur acceptabla tillfällighetsordbildningar är.

Sammanfattningsvis kan man alltså säga att det i fallet med denna källtext inte varit möjligt att översätta helt i enlighet med Reiß och Newmarks översättningsmetoder för operativ/vokativ text. I enstaka fall har det varit omöjligt att uppnå ”equivalent effect” inom de ramar som jag haft i uppdraget. Vad gäller de två allmänna problemområdena vid översättning som granskats i denna uppsats, citat och metaforer, har citaten översatts närmare källtexten än övrig text, och metaforerna i de flesta antingen behållits eller anpassats till svenskt språkbruk. Inom de två problemområdena specifika för språkparet tyska-svenska som granskats, genitivattribut och tillfällighetsordbildningar, visar det sig att tyskt genitivattribut för det mesta motsvaras av andra konstruktioner på svenska, främst prepositionsattribut och, vid objektiv genitiv, upplösning av

substantivfrasen till en sats. Tillfällighetsordbildningarna i källtexten översattes däremot med samma konstruktion på svenska.

8 Zusammenfassung (saknas här)

Bibliografi

Källtext

Auf der Suche nach unklaren Ressourcen. 1996. I: Paoli, Guillaume (utg.). 2002. *Mehr Zuckerbrot, weniger Peitsche. Aufrufe, Manifeste und Faulheitspapiere der Glücklichen Arbeitslosen*. 2:a uppl. Berlin: Verlag Klaus Bittermann. S. 30-45.

Sekundärlitteratur

- Andersson, Sven-Gunnar, Brandt, Margareta, Persson, Ingemar och Rosengren, Inger. 2002. *Tysk syntax för universitetsnivå*. Lund: Studentlitteratur
- Bußmann, Hadumod. 1990. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. 2:a uppl. Stuttgart: Kröner.
- Freund, Folke och Sundqvist, Birger. 1995. *Tysk grammatik*. 3:e uppl. Stockholm: Natur och Kultur.
- Hellspång, Lennart och Ledin, Per. 1997. *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Magnusson, Gunnar. 2000. *Från tyska till svenska. Översättningsproblem i sakprosa*. Stockholm: Gunnar Magnusson GRAMATEXT.
- Newmark, Peter. 1982. *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark, Peter. 1988. *A Textbook of translation*. Hemel Hempstead: Prentice Hall International.
- Reiß, Katharina. 1976. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Kronberg: Scriptor Verlag.

Övrig använd litteratur

Collins German-English/English-German Dictionary. 1999. 4:e uppl. Glasgow: HarperCollins Publishers.

Duden Deutsches Universalwörterbuch. 1996. 3:e uppl. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.

Google. 2004. <http://www.google.se>

Modern tysk-svensk ordbok. 1984. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Nationalencyklopedin. 2004. <http://www.ne.se>

Norstedts affärsordbok. 2000. Stockholm: Norstedts Ordbok.

Norstedts stora engelsk-svenska ordbok. 1993. 2:a uppl. Stockholm: Norstedts Förlag.

Norstedts svenska ordbok. Studentutgåva. 1999. Stockholm: Norstedts Ordbok.

Norstedts tyska ordbok. Ausgabe für Studenten. Tysk-svensk/svensk-tysk. 1999. 2:a uppl. Stockholm: Norstedts Ordbok.

Norstedts tysk-svenska ordbok. 1980. 2 uppl. Stockholm: Norstedts Förlag.

Svenska akademiens ordlista över svenska språket. 1998. 12:e uppl. Stockholm: Norstedts Förlag.

Svenska skrivregler utgivna av Svenska språknämnden. 2000. 2:a uppl. Stockholm: Liber.

Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser. 2003. Stockholm: Norstedts Ordbok.